

Despre utopie

Utopia is more than a discourse or a literary genre. Utopia is, if we believe Jean Jacques Wunenburger – a disciple of Gilbert Durand – something akin to what his master called anthropological structures of the imaginary. Basically utopia is an invariant of the human mind and society, through which mankind imagines a society that is completely organized by man, without the help or through laws that have an extrahuman or nonhuman origin, for instance natural law or God's Law. It is a matrix that exists alongside and in opposition to the mythical matrix that pervades also human mind and society, but which refers to the ontological dependence of man, which is denied by utopia.

Tags: utopia, myth, anthropocentrism, sovereignty

Într-un articol despre speranță și relația sa cu utopia, Darren Webb, membru al Universității din Sheffield vorbește despre modul în care utopia și speranța se leagă între ele. Dar începutul articolului este interesant. Este prezentată pe scurt situația utopiei și utopianismului în zilele noastre, anume o epuizare a energiilor ei, lucru care ar face ca însăși speranța să fie sub amenințare și că utopia, gustul pentru utopie, re-utopizarea politicii și a acțiunii colective să fie, de fapt, o necesitate¹. Nu doar a acestora, ci și a unei teoriei sociale critice. Răspunsul la această problemă constă în faptul că utopiile există, că utopismul nu a murit, ci că trebuie doar revivificată un anumit tip de speranță care poate face ca utopia să pătrundă și să remodeleze scena realului. Speranța este un impuls uman fundamental, de fapt, poate un mod de a deschide lumea, de a o interpreta și diferă de ea individ la individ și de la clasă la clasă. Relația ei cu utopia trece prin această constatare, dar și prin alăturarea altor doi

---

¹ Darren Webb, *Exploring the Relationship between Hope and Utopia: Towards a Conceptual Framework*, în *Politics* 2008 vol. 28 93), pp. 197-206, p. 196.

termeni: orientare emoțională colectivă și aglomerări utopice – *utopian clusters*. Aceasta este speranța transformativă. Există mai multe tipuri de speranță și la nivle individual, dar și la nivel societal sau comunitar, dintre care doar două sunt favorabile utopiei. Speranța critică și cea transformativă². Așa cum există mai multe tipuri de speranță *estimative, patient, resolute, critic, transformative*, etc, există și două tipuri de utopii. Cea numită *blueprint* și cea asemănătoare unui proces care nu se încheie niciodată. Această distincție este inspirată din Ernst Bloch și din modul acestuia de a trata utopia și în care aceasta apare ca permanenta negație a tuturor negațiilor care oprimă și reduc omul. Există și opinii negative referitoare la utopie precum cea a lui Gabriel Marcel, pentru care aceasta supraestimează capacitățile umane de a da imagini capabile de a lămurii misterul ontologic al vieții, dar și pentru că ar fi, din anumite pricini contrare speranței însăși, mai ales când utopia se instaurează în istorie. Utopiile sunt imagini anticipative ale unei voințe totalitare a omului, totalizante, care vizează completarea și condensarea întregii existențe într-o imagine sau un sistem de imagini³. Pentru un admirator al utopiei ca Ernst Bloch nu se poate ajunge la o contradicție între cele două, deoarece obiectul speranței este nedeterminat, dincolo de reprezentare, fiind de fapt, un absolut, sau Absolutul. Poate fi perceput – *grasped* – ca negare a negativului, adică a tuturor condițiilor care îl oprimă pe om și îl reduc. Avem speranța critică care se întemeiază pe ideea sau perceperea unei lipse și e trăită ca o dorință intensă de realizare, de împlinire. După cum vom vedea, una din sursele nemulțumirii care alimentează utopia și care deschide ușa criticii se găsește chiar în polul opus utopiei, adică în mit. Există utopia care corespunde speranței critice, care ar fi explicativă și euristică, dar există și utopia care corespunde speranței transformatoare care nu mai este euristică și explicativă, ci doar vizează un țel final static, un tablou în care totul e alcătuit dintr-o imagine sau seturi de imagini critice față de prezent, pe

---

² Webb, *op. cit.*, pp. 197-199, p. 202.

³ *Ibidem*, p. 199.

car eîl relativizează și îl defamiliarizează. Aici speranța a devenit complet corespunzătoare și compatibilă cu un utopianism, zice Webb, complet instrumental și prescriptiv. Acest mod de a spera se referă la un anumită perspectivă asupra omului și asupra lumii, la o anumită încredere neșarmurită în capacitatea omului și a acțiunilor sale colective și a faptului că lumea este deschisă către o astfel de acțiune și modelabilă de către ea⁴. De fapt, aici ar fi și apogeul, sensul utopiei, anume de a acționa asupra unei lumii aflată în suferință și nu a se pierde în tot felul de proiecte tranzitive. În joc este o imagine despre om, a încrederii în puterile sale și în capacitatea sa de agent care acționează istoric, care se crează pe sine și care este suveran. Așdar înțelegerea utopiei semnifică faptul că trebuie înțelese și modurile diferite ale speranței, ale felului în care „deschid” lumea, însă esențial este că sunt purtătoarea unui principiu de îmbunătățire și doresc, cel puțin declarativ o îmbunătățire a situației.

„Confronted with a world of poverty, suffering and degradation what hope is demanding is instrumental and goal-directed social praxis”.⁵

O utopie poate acționa și deveni realitate atunci când alături de speranța de tip transformator există o încărcătură emoțională colectivă și când există *utopian clusters*, adică un set de idei, doctrine, imagini, credințe, practici care sunt atrase în jurul unor centre de gravitație utopice și a dorinței de schimbare. Ele sunt diseminate prin cărți, mass-media, educație, etc., dar ca să devină active acea încredere în capacitățile omului trebuie să fie prezentă și în instituțiile vieții sociale (acestea pot fi chiar expresia unor doctrine utopice, a căror realizare *in toto* se dovedește a fi imposibilă), nu doar în câțiva indivizi. Utopia nu e un fenomen de tranziție, nu orice tranziție, schimbare sau modificare violentă a societății antrenând după sine generarea și instaurarea unor utopii sau practici utopice în societate. Desigur instaurarea nu trebuie să fie, după cum se va vedea, bruscă sau să se petreacă deodată și în întregime, ci poate fi și este înceată, și insesizabilă ca atare. Un eveniment care a dat drumul, care a permis utopiei să intre

---

4 *Op. cit.*, p. 200.

5 *Ibidem.*

în istorie a fost, zice Webb, instaurarea Parlamentului cel Lung 91420) și revoluțiile ce i-au urmat. Sub acest parlament s-a permis traducerea operi lui Joseph Mede *Clavis Apocalyptica*, a cărei principală realizare și conținut era descrierea instaurării Împărăției ca un eveniment ce ține de această lume, realizat de puritani, implicând ideea, fundamentală pentru utopie, că umanitatea poate fi salvată în această lume prin propriul efort și prin experimentare. Din tot amalgamul de idei, inclusiv cele tocmai menționate s-a născut și ideea de suveranitate populară⁶, care poate, adăug eu, trebuie alăturată celei de utopie. Ceea ce lipsește azi nu sunt idei utopice și nici speranță, susține Webb, deoarece speranța există pentru că sistemul exploatator al capitalismului are nevoie de speranță pentru a-și duce munca mai departe, ci de o transformare a instituțiilor sociale, care să permită nașterea speranței critice și de transformare și nu doar de speranța individuală-estimativă ce se referă doar la asumarea unor riscuri în vederea dobândirii unor câștiguri mai devreme sau mai târziu.

Ca să aflăm semnificația unui cuvânt, în mod normal se apelează la dicționar. Așa vedem cum este definit termenul respectiv și care sunt situațiile în care se aplică. Termenul de utopie a devenit unul curent și circulă opinia că se înțelege foarte bine ceea ce înseamnă termenul să formuleze și să exprime, lucru care s-ar putea să nu corespundă realității, ne avertizează cercetătorul francez al imaginarului Jean Jacques Wunenburger, urmaș ideatic al lui Gilbert Durand și al lui Mircea Eliade. Se crede îndeobște că utopia reprezintă o operă literară sau filosofică, care descrie un loc fără loc al unei societăți perfecte, loc care e cumva si a-cronic, așadar în afara timpului. Aceste construcții le sunt asociate și altele, să le spunem teorii despre om și societate, progres, etc.. Ele reprezintă în principiu o viziune despre om, orice concepție asupra societății, fie ea implicită sau completă articulată, ca și despre economie, politică, etc. fiind vrând-nevrând și o teorie despre om. O astfel de abordare este

---

6 *Op. cit.*, p. 201.

însă evitată de către Wunenburger în lucrarea sa de referință *Utopia sau criza imaginarului*⁷. Această lucrare oferă o viziune nouă asupra utopiei, viziune care contrazice cu argumente clare alte abordări ale acestui fenomen, mai ales pe acelea ce reduc utopia la o operă literară sau filosofică sau la activități practice inspirate din aceste viziuni utopice. Acest demers este contrar și complementar celui al lui Ricoeur, care face din utopie și ideologie doi poli opuși, dar care precum metafora vie și metafora moartă pot uneori să se confunde sau să revivice, să reînvieze. Utopia este pentru Ricoeur un instrument de critică socială, dar și un instrument de subversiune, care are, precum ideologia, o patologie proprie. Utopia are funcție subversivă deoarece permite sesizarea, criticarea unei ordini date, prin faptul că pune la îndămână ale moduri de a vedea, trăi, organiza lumea și comunitatea. Utopia este mai mult decât atât și, chiar dacă m utopii există și în alte părți ale lumii, ea, ca fenomen, ține de omul occidental, de modernitate, de modul de a se raporta la istorie. Utopia ca figură antropologică trebu înțeleasă plecând de la și contrastând-o cu mitul. Ea nu este ceva apărut din nimic, ci are un predecesor și niște poli opuși, fiind și un martor al schimbării pe care istoria le impune umanității și societății. Ea este un martor tăcut și ambivalent, ascuns, care nu trebuie luat la prima vedere.

Precum la Paul Ricoeur metafora vie și utopia, ca și textele, pot deschide noi lumi și noi moduri de a vedea posibili ai existenței umane, așa și utopia este pentru Wunenburger o aventură a posibilului, o articulare a acestuia, cel puțin în aparență. Așa cum afirmă el, utopia pare căzută în desuetudine ca proiect conștient, însă își găsește mereu subterfugii. E vorba de o retragere strategică, de care cei care, teoretic trăies în epoca unei așa-zise morții a ideologiilor, nu sunt foarte conștienți. După căderea comunismului și a dispariția ordinii socialiste, după protestele din anii șaizeci, sub atîtea extinderii ale drepturilor individului, se pare că ceea ce se află ca forță motrice în spatele utopiei (dar și a ideologiilor), adică dorința și

---

7 Jean Jacques Wunenburger, *Utopia sau criza imaginarului*, trad. de Tudor Ionescu, Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

fantasma au început să se impună, să spargă cadrele unei ideologii și unor utopii ce seamănă cu niște cuști de oțel. Aceste așa zise adevăruri trebuie, conform unor anumite opinii, distruse, subminate de trăitul autentic, de natura umană autentică, astfel încât aceasta eliberată de raționalul aparent totalitar și restrictiv, să se întoarcă către adevărata sa expresie, neîngrădită de rațional. Acest lucru este o capcană, susținen Wunenburger⁸. Raționalismul, regula, legea materialismul ar fi devină pentru o existență eșuată, susțin noile ideologii liberale ale utopiei, însă nu lipsa acestora. Dacă aceste teorii ar fi adevărate, atunci tragicul istoriei ar trebui se vindece fără cicatrice, imaginația și dorințele izbucnind astfel de sub straturile care le-au ținut și făcut prizoniere, ducând la fericire, lucru care însă nu se petrece. Așadar situația este cu totul alta, susține profesorul francez. Utopia se află pe ambele părți ale baricadei, ea fiind și în spatele afirmării raționalismului iluminist, dar și al afirmării iraționalismului imaginației ca forță de structurare a societății și a omului. Eșecurile utopiei nu sunt o chestiune contingentă, ci dimpotrivă țin de esența ei. Eliberarea dorinței și a imaginației eventual, este statuată ca fiind chiar calea spre deazlienare, însă e oare adevărat ? se întreabă retoric autorul cărții. Omul nu se poate îndepărta, cu toate eforturile pe care le depune pe această cale, de un totalitarist raționalist și morbid. Raționalismul pretins morbid, spre deosebire de afirmațiile curente antagoniste lui, nu este de origină recentă, ci are obârșii în rădăcinile raționalității occidentale. Chiar dacă utopia raționalistă a dat greș, sub forma socialismului, aceleași visuri deazmăgite continuu să renască, fără a putea fi controlate sau oprite, întrucât ele sunt mascate, sunt exprimate sub forma unei conștiințe false, care face imposibilă diagnosticarea corectă a simptomelor și a cauzelor acestora. Nici chiar simptomele nu sunt receptate ca atare:

„Utopia cetății ideale, terfelită ca ideologie asupraitoare nu cumva se întoarcă deghizată sub faldurile unei pseudo-imaginații eliberate? Asaltul pesimist și nihilist asupra împotriva marilor mașinării raționaliste nu ascunde oare un nou optimism, care nu face decât să proiecteze în infra-intelectual investițiile afective și

---

8 Wunenburger, *op. cit.*, p. 6.

trepidațiile ideologice proiectate mai ieri în supraintelectual? Altminteri zis, căutarea utopiei se deplasează și reinvestește un câmp irațional, însă fără să pună capăt urmării fanatice a unei fericiri absolute.”⁹

Așadar există oamenii care cred că utopia poate fi dată afară pe ușă, însă ea se întoarce pe geam, fără a fi sesizată deloc. Cel mai mare pericol al utopiei constă în faptul că a contribuit la blocarea imaginarului și a imaginației omului occidental, lucru care se răspîndește acum asupra întregii planete. Este vorba de un monolg sufocant, susține Wunenburger dedicat ideologiei progresului și emancipării umanității, fie în formă colectivă, fie sub formă strict individuală de eliberare a individului și de autodeterminarea acestuia, de afirmare a suveranității lui în crearea propriei vieții și a folosirii mediului înconjurător în acest sens. Dacă vrem să ne emancipăm trebuie întâi sesizată utopia și alianța ei cu raționalismul/iraționalismul dogmatic. Acest proces istoric de dezvoltarea filosofico-politică a omului occidental a dus la producerea unei epuizări a imaginației, poate chiar și la o epuizare cognitivă a umanității, la acceptarea necritică a ideologiei progresului, a emancipării, etc..

Imaginarul-cognitivul devine sufocat, asertându-se la nesfârșit o singură cale de a face omul fericit, de a corecta istoria, ca să spunem așa, repetare monomanică, care duce la pierderea sau la blocarea celalalte funcții ale gândirii și imaginației. De aceea, utopia trebuie văzută ca făcând parte dintr-un întreg sau din structurile antropologice ale imaginarului, fiind parțial un produs al acestora, dar și al schimbărilor sociale și culturale, condiționându-le, dar fiind și condiționate de acestea. Prin monopol imaginar, utopia pierde funcția de subversiune pe care o posedă, deoarece dorește să fie singura funcție a imaginației, dar să fie și stăpână asupra realității, să se înstăpânească asupra ei, dovedindu-se, cum va arăta mai târziu tot Wunenburger o structură hibridă, prinsă între imaginar, rațional și real, sufocându-le pe toate. Referitor la totalitarism, la societate, la viața umană propriu-zisă e nevoie de un act de înțelegere și denunțare a utopiei și a imperiului acesteia:

---

⁹ Wunenburger, *op. cit.*, pp. 6-7.

„Așa încât a denunța societatea unidimensională și totalitară implică mai întâi denunțarea imperialismului unei configurații dominate de visuri sociale, de visuri utopiene. Alienarea libertății și fericirii nu pot să fie rezultatul unei alianțe complice între o logică redusă la o logică istoricistă și niște structuri sociale cariate de productivismul materialist.”¹⁰

Ceea ce atacă criticile utopiei nu este structura aceasta imaginară, ci doar ratările, deficiențele pe care i le pun în evidență. Utopia ar avea de tras de pe urma faptului că nu e congruentă cu realitatea sau pentru că dă dovadă de un excesiv uz și producție de imagini, care o fac improprie pentru înmțelegerea realului. Iată o perspectivă cvasi-pozitivistă de critică a utopiei. Eșecul ei, slăbiciunea, dar și puterea ei au la bază ceea ce a spus mai sus, anume concentrarea pe o singură funcție a irealului, diferită de cea poetică și cea onirică, pe care astfel o desfigurează, punându într-un statut special, hibrid. Apelul la utopie este simultan o renunțare la folosirea simbolurilor, a profunzimii lor, a bogăției pe care o conțin, și a posibilelor soluții pe care le-ar putea sugera, dar care aduc aminte că omul nu este o ființă suverană, ci este o ființă dependentă, care nu își primește ființa de la sine. Refuzul acestei bogății ancestrale are de a face cu omul modern, rațional, pretins suveran, care își afirmă suveranitatea precum o reclamă și care nu suportă să i se aducă aminte de contingența sa, de faptul că nu este pretinsul creator al propriei vieții și cu atât mai puțin suveran.

„Utopia este poate cea mai subtilă și mai dăunătoare confiscare a imaginației, prin faptul că o apaltizează într-un regim hibrid, că o aservește unei domesticiri a istoriei.”

Concluzia normală referitoare la contestările socio-politice de tip utopic existente, și la teoretizările care se vor naște din ele sau la care dau naștere este că ele sunt niște ratări, niște drumuri care duc nicăieri, ca să rostim un clișeu, sau o expresie cu un anumit răsunset și care blochează imaginația și deci elaborarea unor alternative privind existența propriu-zis umană și nealienată. Acesate contestări de tip utopic ale realului social existent sunt doar recombinații ale unui puzzle de imagini și simboluri a cărui mașinărie merge înainte, deoarece o imaginație

¹⁰ *Ibidem*.

aparent eliberată, dar necunoscută și nestăpânit, nesupuse unor reguli clare nu va face decât să reîntărească situația de deplâns în care s-au născut. În loc să apară un plus de libertate se nasc noi poliții ale gândirii care prescriu cum și ceea ce trebuie să spune – *la bien pensance* -, de exemplu, lucru pe care îl trăim astăzi cu toții, fără însă a fi capabili să denumim acest fenomen, reiterat sub altă mască, drept ceea ce este totalitarism, îngrădire a gândirii și imaginației în numele eliberării dorinței, ai imaginației și a sinelui autentic de subd oprimarea la care ar fi fost supuse sute sau mii de ani de către societate.

Ca un moștenitor autentic al lui Gilbert Durand – autorul monumentalei cărți *Structurile antropologice ale imaginarului*, dar și ca un hermeneut care a ascultat și a tras învățăturile de rigoare din opera unui Eliade, J.J. Wunenburger dorește să facă clar că originile utopiei nu sunt istorice, ci structural antropologice. Demersul filosofului francez e de tip kantian, așadar e cautarea unui răspuns la întrebare privitoare la condițiile de posibilitate ale utopiei. Datul obiectiv de la care pleacă, anume acele *Bedingungen der Möglichkeit*, sunt date de gândirea mitică. Utopia este conform cercetării sale un invariant antropologic, o matrice care apară exprimată în diferite opere, atitudini, politici, etc. Originea utopiei nu e dată de apariția în 1715 a *Utopiei* de Thomas Morus. Ea se instalează precum deja menționat într-o configurație transistorică, care ține și de o figurare arhetipală și schematizare a unui spațiu și timp ideal, fie paradisul, fie Cetatea lui Dumnezeu. Mitul, mitologia, ca și imaginile asociate au o semantică și o gramatică proprie, alcătuind este un pol paradigmatic al imaginației umane, care va face posibilă existența utopiei, oferindu-i materiale de prelucrat. Această sintaxă și semantică originară și arhaică va suferi o răsturnare, care va face posibilă utopia și care va fi mai departe transformată de către aceasta. Mitul, mitologia conțin o colecție de imagini, de semnificații, de legături între ele, care vor fi modificate, chiar îmbucătățite, tăiate, împuținate atunci când vor intra în matricea utopică. Activarea funcției utopice, preluarea funcției deținute

de mit de către utopiei are diferite cauze, cum ar fi răsturnări culturale, războaie, revoluții, însăși ambivalența și ambiguitatea imaginilor și simbolurilor. Cum am spus și cum susține universitarul francez, din ele apare această figură nouă trunchiată de imagini și simboluri sub diferitele ei înfățișări¹¹. De remarcat este faptul că atât utopia, cât și filosofia se nasc din mitologie, chiar dacă nașterea utopiei a trecut neobservată. Mitul e una din sursele non-filosofice ale filosofiei¹². Așadar e nevoie de studiul imaginației preutopice ca presupuziție de nedepășit a utopiei, dar și a iudeo-creștinismului. Mitul este opus utopiei, fiind paradoxal începutul care face posibil să înțelegem utopia, fiind gradul zero al utopiei. Mitul și utopia trimit la arhetipul unui anumit de spațiu și timp, arhetip care exprimat și configurat diferit de cele două matrici mentale. Utopia înfățișează o reprezentare spațio-geografică a perfecțiunii finale, însoțită de către tehnicile potrivite și pregătite pentru realizarea ei. Utopia nu implică o rememorare a unui timp trecut perfect al originilor, al unui paradis pierdut, ci din contră e negarea explicită a acestuia, chiar dacă preia o parte din simbolurile mitologice, precum insula sau soarele, pentru a figura propriul spațiu. Mitul în schimb are trăsături definitorii care îl opun utopiei. Una dintre acestea este referirea la timpul originilor, al începuturilor, la strămoși, la un timp circular și evident la o vîrstă de aur, al un paradis și al intervenția divinității, la izbucnirea sacrului în lume. Trecutul este punctul de referință al mitului. Este un timp încărcat de inteligibilitate proprie și de semnificații pentru prezentul în care mitul e jucat, actualizat în rit, ritual, narațiune. Este de referință pentru prezent, pentru că timpul ce îl urmează îl transformă, producând entropie. Faptul că există conștiința diferenței dintre cele două timpuri, cel mitic și cel profan, va contribui și el la inserarea, la manifestarea conștiinței utopice, timpul profan fiind conștientizat ca fiind al degradării, iar utopia fiind văzută ca un instrument ce combate sau rectifică acest lucru.

---

11 *Op. cit.*, p. 15.

12 *Idem.*

Mitul și utopia sunt desigur analizate de către Wunenburger conform scheme durandiene ce opune un regim diurn și unul nocturn al imaginației și acelor subscheme care le caracterizează. Cel mai important este aici, referitor la utopie, regimul diurn, eroic al imaginației, caracterizate prin simboluri și acțiuni tranșante, care despart și de către simbolul luminii, al soarelui. Ceea ce pune în legătură, dar și antagonizează mitul și utopia este locul imaginar, topologia spațiului ideal visat. Mitul o figurizează într-un anumit fel, care poate că anunță deja prelucrarea utopică sau o face posibilă. În utopie, față de mit, avem de a face cu un vis social, cu o structură care se referă la om ca la o ființă culturală, civilizată, urbană, care muncește și care își poate determina singur soarta și crea propria fericire, dacă respectă anumite reguli, reguli care diferă în funcție de diferenții autori de proiecte utopice. Utopia este o explorare, o prelungire și o prelucrare a naturii de către om; natura nu este reflecția sau nu reflectă o ordine care are o sursă transcendentă și care trebuie respectată pentru a se dobândi fericirea sau mântuirea¹³. Este implicată o cetate ideală, o societate ideală, care are aspectul unei machete, ce poate fi inspectată de către ochiul autorului sau conducătorilor ei. Ea are un aspect puternic voluntarist, care lipsește în cazul mitului, unde omul trebuie să se supună unei reguli superioare. (Republica platonice, deși dată drept exemplu de lucrare utopică nu este așa ceva, conform lui Wunenburger. Există niște anticipări, dar este vorba despre o discuție despre dreptate și suflet și de către conformarea la un model transcendent, adică opusul celor spuse despre utopie până acum, utopia fiind locul unde se manifestă un antropocentrism radical, deoarece societățile imaginate de utopii sunt organizate fără nici o referire la un principiu transcendent, la o lege de proveniență extraumană). Nu orice loc de vis, după cum reiese de aici implică existența unei cetăți ideale, a unui oraș organizat geometric și regulat. Numai Ierusalimul celest este un simbol care acordă valori pozitive-teologice urbanismului și constituie o cetate ideală și nu intră în cadrul multimei orașelor-cetate utopice. Utopia va

---

¹³ *Op. cit.*, p. 24.

implica mereu cel puțin aceste două dimensiuni, care o îndepărtează de figurările paradisiace ale locului ideal. E vorba de tehnici de măsurare și amenajare a teritoriului și o codificare strictă și raționalistă a spațiului uman. De obicei este o așezare închisă și separată față de restul, care dorește să se imunizeze, să ajungă într-o fază în care timpul se oprește, un loc und nu se petrece nimic, de unde decăderea și contingenta, hazardul au fost evacuate prin voință și tehnică, loc unde domnește fericirea. Așadar, susține profesorul francez, utopia când atinge nivele elaborate sau devine conștientă de sine (precum spiritul hegelian), ia forme literare sau filosofice, dar și forme practice sau ia forma unor practici, ce nu sunt întotdeauna recunoscute ca atare de către cei ce le aplică, așa cum se petrece în ziua de azi. Ea implică o tehnică, o anumită geografie și topografie a ordinii sociale și, spre deosebire de mit, care e un fapt social colectiv, forma elaborată a utopiei nu este așa. Ca formă scrisă utopia trimite la o imagine, la o macheta la o desfășurare istorică a acestei machete, deși pretinde că este anistorică. Imaginația utopică este diferită de orice altă formă de imaginație sau cogniție onirică, poetică sau rațională, ca și de speculațiile abstracte. O utopie – adică o instanțiere a mecanismului și matriciei imaginare cu acest nume – este singură, izolată în comparație cu mitul. Miturile, ca și simbolurile ce se găsesc în interiorul lor fac parte dintr-o rețea și sunt interconectate. Utopia scoate anumite simboluri din contextul lor original și le dă o altă semnificație, diferită de cea originală, ea constituind din diversele bucăți de mituri un tablou static, pe când mitul e înrudit cu o fabulație romanească și cinematografică, derulează o narațiune, care e centrată în jurul unui erou/ a unor eroi¹⁴. Utopia, în comparație cu mitul are o funcție de demistificare, de denunțare de subversiune a unei ordini date, din diferite motive. Este o ficțiune demistificatoare, care însă treptat se strecoară pe nesimțite în imaginarul social și al fiecăruia și chiar în structuri, instituții, etc. Funcția ei, acțiunea ei distructivă vizează tocmai ceea ce e scopul mitului, față de care se manifestă ca forță subversivă. Paul Ricoeur remarca că una din

---

¹⁴ *Op. cit.*, p. 17.

constantele utopiei este tocmai capacitatea de a situa pe cititorul ei într-un nicăieri și a face vizibil codul cultural și simbolic care ține împreună o comunitate și o cultură, cod asimilat de către filosoful sus-menționat, cu o funcție integratoare de nedepășit a ideologiei și de a funcționa subversiv față de acest cod integrator, deoarece propune alte moduri de a fi, de a organiza societatea nemiintâlnite. Contestă și consumă ceea ce mitul de fapt justifică, atacând la început consensul social, care e bazat, dacă nu legitimat de către producția mitologică. Spre deosebire de mit, utopia mai are o trăsătură specifică. E vorba de nevoia de a introduce imaginile, simbolurile folosite într-o structură încremenită, de a opri spontaneitatea și curgerea imaginilor. Se exprimă o nevoie de a le introduce într-o constrângere invariantă, intelectuală. Utopia preia de la fabulația mitologică însă tema călătoriilor fantastice, știindu-se faptul că au existat încercări de a găsi Edenul, Paradisul pe calea navigației sau al călătoriei pur și simplu¹⁵. Această tematică a călătoriei este preluată și prelucrată, fiind un mod de a îl introduce pe cititor în tematica propriu-zisă a scrierii utopice. Ceea ce descrie utopia este locul unde acțiunea se oprește, lucru care o opun romanului, unde avem o serie de evenimente, de acțiuni întemeiate pe un principiu de cauzalitate, și pe o sinteză a eterogenului.

Deși pare un vis frumos, utopia ca structură încremenită și aparent anistorică și fără localizare nu rămâne multă vreme ca atare. Ea intră în istorie și decade, devenind din vis un pretext pentru partide, grupări și mișcări sau guverne pentru a desfășura anumite politici etc., dar mai ales servește ca legitimare pentru ingineri sociali sau grupuri care vor să își impună punctul de vedere, adică propria lor utopie – atunci când ea există – asupra întregii societății. Este adevărat că utopia a fost numită și mit speculativ, de către o personalitate precum a fost criticul literar Northrop Frye, însă se dovedește că ea nu este mit, ci din contră, reprezintă o structură mentală și antropologică care, deși poate prelucra aceleași materiale ca și mitul, este opusă acestuia.

---

15 Wunenburger, *op. cit.*, p.21.

Bibliografie:

Northrop Frye, *Varieties of Literary Utopias* în *Daedalus*, Vol. 94, No. 2, Utopia (Spring, 1965), pp. 383-347.

Paul Ricoeur, *L'ideologie et l'utopie*, ed. Du Seuil, Paris, 1997.

De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutica II, trad. De Ion Pop, Echinox, Cluj, 1999, pp. 358-372.

Darren Webb, *Exploring the Relationship between Hope and Utopia: Towards a Conceptual Framework*, în *Politics* 2008 vol. 28 93), pp. 197-206

Jean Jacques Wunenburger, *Utopia sau criza imaginarului*, trad. de Tudor Ionescu, Dacia, Cluj-Napoca, 2001.